

Viiskümmend numbrit Usuteaduslikku Ajakirja

Selle aasta suvel ilmus Usuteadusliku Ajakirja viiekümnes number. Vana Testamendi eeskujul on kombeks pidada seda juubeliks. Praegune Usuteaduslik Ajakiri on Akadeemilise Teoloogia Seltsi väljaanne. See selts ühendab üle viiekümne vähemalt magistrikraadiga usu- ja usunditeadlase eelkõige Eestis. Aga seltsil on liikmeid ka välismaal. Ajakiri on uuemal ajal ilmunud kaks korda aastas ning jääb sellise sagedusega ilmuma ilmselt ka lähitulevikus. Usuteaduslik Ajakiri on *de facto* eelretsenseeritav ning sisaldab põhiartiklite võõrkeelseid lühikokkuvõtteid. Ajakirja eesmärgiks on olnud alates tema esmailumisest aastal 1926 kodumaise usuteaduse edendamine, pakku-des huvilistele lugemist ja kirjutajatele kirjutamise võimalust, isegi lausa kirjutamise kohustust. Nende eesmärkidega ning neid eesmärke jõudumööda teostades on Usuteaduslik Ajakiri olnud teatud mõttes Eesti usuteaduse kroonika, pretendeerimata aga ainukroonika kohale, sest alati on olnud ka teisi väljaandeid. Kroonikana annab ajakiri aimu, milline on olnud meie usuteadus ühel või teisel ajajärgul viimase kolmveerand sajandi jooksul.

Nii nagu terve meie rahva ajaloos oli poolesaja aasta pikkune auk, nii oli ka Eesti usuteaduses tühimik, mil ei ilmunud ühtki Usuteadusliku Ajakirja numbrit. Aga see katkestus ei olnud igavene. Võiks öelda, et kahe numbrit – 46. ja 47. – ilmumise vahe jäi vaid pikemaks kui tavaliselt.

Sõjaelseid numbreid lehitsedes torkab silma, et tollaseid kirjutajaid ei olnud palju – aktiivsemaid oli vahest alla tosina. Aga selles väikeses hulgas domineerisid originaalsed tippteoloogid – Köpp, Tennmann, Masing, Võõbus, kui nimetada vaid mõningaid. Seega oli tollane Eesti teoloogiline maastik ulatuselt väike, aga sealjuures kõrgustesse püüdlev. Ning veel üht asja võib tähele panna just viimaseid sõjaelseid numbreid lugedes – tollane Eesti teoloogia läks lähenevatele sündmustele vastu teadlikult ja isegi teatud moel ettevalmistunult. Sellise mulje võib saada eriti Köpu, Muru ja Masingu artikleid lugedes. Kas see oli teadvustatud ettevalmistus või võiks seda pidada prohvet-

likuks visiooniks, on praegu raske öelda. Küllap ta oli vast mõlemat. Ning kindlasti aitas see järgnenud vapustusi kindlamalt üle elada ja oma identiteeti säilitada.

Esimene sõjajärgne Usuteadusliku Ajakirja number ilmus alles aastal 2000. Viimase nelja numbrit artiklite autorid on kõik usuteadust õppinud kas okupatsiooniajal või juba uuel iseseisvusajal. On nii kodumaal kui ka välismaal hariduse saanud. Esimene asi, mida võib tähele panna, on see, et pikemate kirjutiste autorite hulk on esimeses neljas numbris pea kaks korda suurem kui tervel sõjaeelisel ajal kokku. Niisugune laiem ulatus ei ole ainult arvuline. Usuteaduslik Ajakiri on ka konfessionaalselt palju laiahaardelisem. Autorite hulgas on peale luterlaste baptiste, metodiste ja rooma-katoliiklasi. Ilmselt laieneb see oikumeeniline alus tulevikuski. Ka institutsionaalselt katab ajakiri tänapäeval suuremat territooriumit. Kui sõjaeelisel ajal olid pea kõik autorid seotud enam-vähem Tartu Ülikooli usuteaduskonnaga, siis praeguste autorite hulgas on mitmeid, kes pole kunagi selles teaduskonnas õppinud ega õpetanud. Seega on tänapäeva Eesti usuteaduslik maastik palju avaram kui varasematel aegadel. Kas ta aga on niisama reljeefne ning kas ta pürgib niisama kõrgele, seda näitab aeg ja selle hinnangu peavad andma meie järeltulijad.

Võib küsida, kas sõjaeelne ajakiri ning nüüd jätkuv ajakiri on kaks eri maailma, mis ei puutu kuidagi kokku, või on siin tegu ikkagi järjepidevusega? Kui põgusaltki vaadata viimase kuuekümne aasta usuteaduse ajalugu Eestis, siis võib näha kindlat silda 46. ja 47. numbrit vahel, see tähendab viimaste sõjaelsete ja esimeste sõjajärgsete numbrite vahel. Suur auk, mis neid kahte eraldab, ei olnud absoluutne vaakum. Okupatsiooniaegne usuteadus oli vaatamata kõigele elav ja arenev. Vabadest tingimustes oleks ta kujunenud kindlasti teistsuguseks, aga ta eksisteeris ka pimedal ajal, kuigi tolle pimedaja enda mõtlemise kohaselt oleks ta pidanud surema. Seda ellujäämist ja üleelamist saab muidugi seletada mitmesuguste ajalooliste teguritega. Ristiusu enda seisukohalt on see aga ime, nii nagu ju tegelikult kogu olemasolugi on ime. Okupatsiooniaegne usuteadus ei elanud mitte niivõrd ülikoolide auditooriumides, kuivõrd eelkõige pastoraatides, erakorterites ja isegi katlamajades. Ikka leidis neid, kellele usuteadusega tegelemine oli eluline vajadus. Ning aeg-ajalt sai midagi isegi trükitud avaldada. Sellisena on ta loonud teatud suktessiooni eilse ja tänase vahele.

Ajad on muutunud ning nendega koos ka teoloogia stiil. Isegi teoloogia keel on suuresti teistsugune võrreldes sõjaeelse ajaga. Aga Usuteadusliku Ajakirja peamine sisu, nii nagu kogu usutea-

duse sisu ja substantis peaks olema seesama, mis ta oli enne sõda ja mis ta on olnud läbi aastatuhandete – inimene Jumala ees, küll erinevates ajaloolistes olukordades ja erinevas keelepruugis sõnastatud küsimustega, aga ometi seesama inimene ja seesama Jumal. Ning usuteadus on ikka kutsunud mõtlema nende tingimuste ja küsimuste üle, inimese üle *sub specie aeternitatis*.

Käesolev Usuteadusliku Ajakirja lühitutvustus ei ole kindlasti see, mida saaks pidada objektiivseks ülevaateks. Juba seetõttu mitte, et selle kirjutäki kirjutaja on ise seesolija. Aga juubelijutt juba oma žanri poolest ei peagi vist olema päris objektiivne ja asjalik. Praegused numbrid ei ole kindlasti veel need, mille poole on püüeldud alates aastast 1926. Heatahtlikult öeldes on ajakirjal veel palju arenguruumi. Loodetavasti esimesed neli sõjajärgset numbrit on vaid algus, millele praegused ja järgmised tegijad saavad rajada midagi kaalukat.

Alar Laats

Perioodiliste väljaannete teadaolevatest ainueksemplaridest Riigiarhiivi raamatukogus

Öeldakse, et pole midagi vanemat kui eilne ajaleht. Tõepoolest, ajalehed ja teised perioodiliselt ilmuvad väljaanded saavad sõltumata oma trükiarvust kiiresti haruldusteks. Tihtipeale ka raamatutest haruldasemateks. Eriti puudutab see muidugi keerulistel sõjaaegadel ilmunud perioodilisi väljaandeid. Mõningate säärase te väljaannete üksikud numbrid on säilinud mõnes või ainult ühes eksemplaris, teiste puhul teamegi üksnes nende ilmumise fakti. Kuid samas kajastavad just perioodilised väljaanded kõige paremini oma ajastu vaimu ning võivad olla hiljem mõnel puhul hindamatuks ajalooallikaks. Vahel on seda mõistetud isegi ajaloosündmuste keerises, mil kõik muud probleemid näivad palju olulisemadena.¹

Tavaliselt jõuavad ajalehtede ja ajakirjade numbrid ühte või teise raamatukogusse, kus neid säilitatakse järeltulevatele põlvetele. Ses suhtes pole erandiks ka Riigiarhiivi raamatukogu oma kahe osakonnaga kummaski Riigiarhiivi majas, kuhu on jõudnud huvitavaid perioodilisi väljaandeid üsna erinevatel aegadel ning mitmes keeles, teiste seas ka väga haruldasi eksemplare. Mäletan hästi, et kui sattusin millalgi 1999. aasta suvel esmakordselt Riigiarhiivi raamatukogu hoidlasse Maneeži tärnaval, siis äratasid mu tähelepanu kõigepealt vanade ajalehtede kaustad, mis töötasid sisaldada üht-teist põnevat. Nüüd, mitu aastat hiljem, võin isegi öelda, et avastused on ületanud mu tookordseid ootusi.

Tänaseks päevaks on perioodilisi väljaandeid kirjeldavatest ja nende leidumust Eesti raamatukogudes ära toovatest retrospektiivse rahvusbibliograafia köidetest ilmavalgust näinud üksnes Eestis enne 1940. aastat ilmunud muukeelse ajakirjanduse köide.² Paari aasta eest avaldas Tiina Valgma Ajalooarhiivi raamatukogu täiendused Eestis väljaantud muukeelse perioodika bibliograafi-

¹ Läbiloetud ajaleht. – Eesti Sõna 14. sept. 1944, lk. 4.